

1869
BÜYÜK SAMSUN
YANGINI

BAKİ SARISAKAL

1869 BÜYÜK SAMSUN YANGINI

Eldeki bilgilere dayanarak Samsun'da ilk yangının, M.Ö 1200 yıllarında Balkan yarımadasından Dardeneli, (Dar deniz, Helles Pont) geçerek Anadolu'ya gelen " Frig " denilen deniz kavminin bir Hitit kenti olan Samsun'u yakıp yıkmasıyla gerçekleştiği anlaşılmaktadır.¹

Osmanlılar döneminde " Kafir Samsun" adı verilen Amisos'ta bulunan Cenevizliler Osmanlı kuşatması sonucunda kenti terk etmek zorunda kaldıklarından kaleyi ateşe vererek gemilerle kaçmışlardır. Cenevizlilerin çıkardığı yangın çok şiddetli olduğu için haftalarca devam etmiş, kentin üstünü kara bulutlar kaplamıştı. Bu nedenle buraya Samsun halkı " Kara Samsun " demeye başladı.

Samsun'un en büyük yangını 1869 yılında çıktı. 1286 yılının, Ağustos ayının 3. günü Hacı Ömer Efendi'nin Müderrislik yaptığı Süleyman Paşa Medresesi'nin bir odasında o sıralarda misafir bulunan bir kişinin dikkatsizliğinden yangın çıkar. (Bu medrese belediye karşısında idi.) Söndürme araçlarının yetersizliği ve aynı zamanda ilkelliği yüzünden çok kısa zamanda hızla yayılarak civar mahallelere sıçramış ve hatta Hançerli Camisi'nin bulunduğu sokağa kadar ilerleyerek yüzlerce ev, dükkan ve mağazayı yakarak, birkaç mahalleyi harabe haline getirmişti. Mahalleler, sokaklar su ve çamur deryasına dönüşerek, sokak başlarında yıkılan enkazdan barikatlar oluşmuştu.

Yangından değerli eşyaları seccade ve halılarını kurtarmak isteyen bazı Samsun'lular bu eşyalarını Seydi Kutbettin Mezarlığına, civardaki arsa ve bahçelere ve hatta Bedesten içine, uzak yerlere çok zor koşullar içinde naklederek yanmaktan kurtarmaya çalışırken, bir yandan da serseri kimselerle, çapulcuların tecavüz ve yağmalarına maruz kalıyorlardı.

Süleymaniye Medresesi

Samsun Fransız Konsolosu, İstanbul'daki Fransız Büyükelçiliğine gönderdiği raporda Samsun yangınıyla ilgili şu bilgileri veriyordu:

"Yangında şehrimizin 415 evi yandı. Bütün Samsun halkı şimdi çok üzgün ve perişandır. 2 gün önce (3 Ağustos) saat 10'a doğru yangın çılgınlıkları şehrin pazar merkezinden yükselmeğe başladı. Yangının yeri ve çıkış nedeni hakkında birkaç çelişik yorum var. Bunları anlatmıyorum. Çünkü hangisi doğru belli değil. Yangın tedbirsizlik sonucu çıkmış ve yangını çıkış yerinin bitişiğinde petrol ürünleri satan dükkandaki petrole dolu variller ateş alarak yangın süratle büyümüşü. Bu yangının sebebi buymuş. Bu mağaza tahtadan yapılmış bir handa bulunduğundan han tamamen yanarak yok oldu.

¹ Alim ALTAYLI, " Samsun Tarihi ", Sayfa: 7

Aynı zamanda güneyden esen çok şiddetli bir rüzgar yangının etrafa sıçramasına ve büyümesine yol açtı. Bütün söndürme çabalarına karşın rüzgarın şiddetinden yangın söndürülemedi. Tahtadan yapılmış olan evler, mağazalar tamamen yandı.

10 Cami, 5 büyük handa yanan binalar arasındaydı. Bu hanlardan Taşhan, taştan yapılmış sağlam bir bina olduğundan bundan önceki yangınlardan kurtulmuştu. Bedesten'de Taşhan gibi taştan yapılmış bir bina idi.

Bu nedenle yangın sırasında yakın mağazaların malları Taşhan'a ve Bedestene taşınmıştı ama yangından Taşhan ve Bedesten'de nasibini aldı. Buradaki dükkan ve mağazaların hepsi yok oldu. Taşhan'ın ve Bedesten'in sadece taşları kaldı.

Cenovalılar (Danişmentliler) tarafından inşa edilmiş Kale'nin surları içinde bulunan Kale mahallesi içindeki evler tamamen yandı. Bu mahallede bulunan 500 ev yok oldu. Çok korkunç olan şey şehrin bu kısmında İç Kale denilen yerde Samsun Kalesi'nin cephaneliği vardı. (Günümüzde Merkez Bankası karşısında postanenin bulunduğu yer) Yangın buradaki cephaneliğe sıçrasaydı halk ne olurdu ?

Bu büyük felakette yangının cephaneliğe sıçramamasına sevinmeliyiz ve Allah'a şükretmeliyiz. Yangının cephaneliğe sıçramaması Mutasarrıf Hasan Paşa'nın gayretleriyle oldu. Hasan Paşa şehrin diğer yerlerinde yangını önleyemeyince bütün gayretini bu yöne yoğunlaştırdı. Cephaneliğin bulunduğu İç Kale'de evler ve cephanelik iki kat sur içinde idi. Mutasarrıf Hasan Paşa askerleri ve zaptiyeleri cesaretlendirdi ve onlar bu evleri ve cephaneliği kurtardılar ve Samsun halkı böylece yok olmaktan kurtuldu.

Buna rağmen şehirde bazı insanlar diyorlar ki, bunu ben de duydum. “ Yetkililer bu yangın sırasında hiçbir şey yapmadılar. “ Fakat buna inanmayın, bu dedikodu büyük üzüntü ve perişanlıktan kaynaklanıyor. Çünkü halk çok perişandır. Yangını söndürmek imkansızdı, bütün yetkililer ellerinden geleni yaptılar ve yapmaya da devam ediyorlar.

Yetkililer tarlalarda kurdukları kamplarda felaketzede halka yardım etmeye çalışıyorlar. Bunlara ekmek dağıtıldı. Felaketzedelere sığınacakları bir barınak bulmaya çalışıyorlar. Yangın sonucunda ev sahipleri ve tüccarlar tamamen mahvolmuş ve her şeylerini yitirmişlerdir.

Bu yangın felaketzedelerine yardım etmek için şehrin dışından yardım gelmesi lazımdır. Hükümetin desteğini bekliyoruz. Tüm insanların yardımını sağlamalıyız. Siz bir şey yapabilir misiniz? Yardım gönderebilir misiniz ? Samsun halkı çok minnettar kalacaktır.

5 Ağustos 1869 “²

Yangın sonrasında afetzedelere yardıma başlandı. Yangın mahalli ile ilgili olarak yapılan araştırmalarda yangından kurtarılan İç Kale'nin üç köşeli olduğu ve içerisinde 173 ev bulunduğu belirtilmiştir. Şehre ve denize doğru surlarının 6-8 metre yükseklikte ve 2 metre kalınlığında olduğu belirlenen iç kalenin yangından kurtarılmasındaki en belirgin neden, asker ve zaptiyelerin gayretlerinden çok alevin aşamadığı 6-8 metre yüksekliğindeki duvarlar olsa gerektir. Trabzon Valisi Muhlis Esad'ın emriyle Vilayet Baş Mühendisi Mösyö Briyo Canik'de bulunan Samsun kasabasına gelerek incelemelere başlamıştı.

Daha sonra Mühendis Hırsan Efendi de Samsun'a geldi. Her iki mühendisin yangın mahallinde yaptıkları tespitlere göre 125.00 metrekarelik bir alan yangından birinci derecede etkilenmiş idi. Yangın alanı içinde kalan boyu 500, eni ise 250 metrelik bir arsada bulunan tamamı ahşap dükkan ve evlerin bazılarında geriye yanmış duvar ve temellerinden başka bir şey kalmamıştı.

² La Turque 5 Ağustos 1869

Yangın mahallinde 718 han, hane, mağaza ve dükkan'ın zarar gördüğü ve bunların teşkil ettiği arazinin 121.000 metrekare olduğu belirtilmektedir. 121.000 metrekarelik alanın sahiplerine devredilerek 435 binanın inşasında kullanılacağı da yapılan incelemelerden sonra karara bağlanmıştır. Geriye kalan 4.000 metrekarelik arazi üzerinde de 280 parça dükkanın inşası uygun bulunmuştur.

... 1869 Eylül'ünde Trabzon Valisi Samsun'a gelerek bir komisyon teşkil ettirmiştir. Bu komisyon yangın zedeler için gerekli olan incelemeleri başlatarak yiyecek ve barınma gibi konularda afetzedeler için kalıcı çözümler oluşturmaya gayret sarf etmiştir. Yangın bölgesinde ilk olarak askeri birliklerden temin edilen 150 kadar çadır ulaştırılmış ve açık alanlarda kurularak halka hizmet vermeye çalışılmıştır.

... Canik Mutasarrıflığı ve Liva Meclisi kasabadaki ekmek fırınları yandığı için, halka mevcut fırınlar değerlendirilerek ekmek dağıttırılmış ve muhtarlarla da dağıtım işinin defterlere kaydedilmesi sağlanmıştır. Yangından etkilenen aileler kış ayları yaklaşmakta olduğundan ilk olarak Mektep-i Rüştîye, diğer Müslüman ve Hıristiyan Mektepleri ile Kışla-yı Humayuna yerleştirilmişlerdi. Ancak bu binaların boşaltılması zorunluluğu nedeniyle yangın zedeler, iskana elverişli bulunan medrese odalarına, mağazalara, mağaza benzeri binalara ve yerli halktan yangından zarar görmeyenlerin evlerine nakledilmişlerdir. Barınak meselesini çözemeyen yangın mahallinde bulunan bir çok ailede Samsun'a civar köyler, Bafra ve Çarşamba'da bulunan akrabalarının yanına göç etmişlerdir.³

Bankalar Caddesi

Samsun zaman zaman büyük yangınlarla karşı karşıya kalmıştır. 1910 yılında çıkan bir yangını Aks-ı Sadâ gazetesi okuyucularına şöyle duyuruyordu: “ Geçen Perşembe günü akşamı saat üç sıralarında Gümrük karşısında Güdükyan Hanının üst katından ateş zuhur ederek memurin zabıta ile belediye ve reji tulumlarının gayretiyle mezkur hanın yalnız üst katı muhterik olduğu halde söndürülmesine muvaffakiyet hasıl olmuştur.

³ Mehmet Yavuz ERLER, “ Bir Kentin Yeniden Doğuşu –Samsun- (1865-1875), Sayfa: 14-15

Yangın esnasında yağma, hırsızlık gibi ahvale meydan vermemek üzere jandarma efradı tarafından gösterilen efradın gayreti şayan teşekkür ise de, efrad merkumenin ahval mahalliye ye henüz peyda vakuf etmemiş olmalarıyla beraber zabıtlarından telakki ettikleri emir mevzuunca polislin malunetini dahi red eylemeleri yüzünden bazı uygunsuz ahval zuhur etmemiştir. Ezcümle han dahilinde emvali bulunan bazı zevata mağazalarına gitmek müsaadesi bile verilmemektedir ki bu gariptir. Jandarma takım zabiti ahval mahalliye ye vakıf polislerin hizmetinden istifade etmek lüzumu taktir etseydi, buna layık muamelelere mahal kalmaz, ve o kadar itina ve şiddete rağmen handa misafir bulunan bir Jandarma Yüzbaşısı'nın bütün eşyası ile, Çizmeci Kirakus Murad Ağa'nın hanın alt katında bulunan dükkanından otuz lira raddesindeki emvali çalınmıştır.

Han müstecirinin ifadesine nazaran yangın ocaktan sıçrayan bir kıvılcımın gaz yağı tenekesi civarına düşmesinden zuhur etmiştir. Mamafiyeye polisçe bu konuda tahkikat icrasına devam olunmaktadır.

Nısfı Ermeni Kilisesine ve nısfı diğeri dahi Hayran familyasına ait bulunan muhterik han, Karagözyan'ın taht isticarında bulunmakta olup, Ünyon Sigorta Şirketine dört bin beş yüz liraya sigortalı idi. Hanın kurtarılan aksamı 1000 lira kıymetinde tahmin edildiğine göre bu yangında Ünyon Kumpanyası 3500 lira mutazarır olmuş demektir.

Adı geçen kumpanya yangının esbab zuhurunu tetkik eylemek üzere müfettişlerinden birini şehrimize gönderecektir.

Yangının Gümrüğe sirayet etmemesi için memurun resmîyenin ve bilhassa Rüsumat baş katibi Mustafa Efendi'nin fevkalade gayretleri görülmüştür. “⁴

⁴Aks-ı Sadâ 9 Kanunusani 1326, Sayı: 308